

دستورالعمل معاملات قرارداد آتی سهام در بورس اوراق بهادار تهران

مصوب هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار مورخ ۱۳۸۹/۴/۱۲ شامل ۵۸ ماده و ۱۳ تبصره

فصل اول: تعاریف و کلیات

- ماده (۱) همه اصطلاحات و واژگانی که در ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران تعریف شده‌اند، به همان معانی در این دستورالعمل کاربرد دارند. واژگان دیگر، دارای معانی زیر هستند:
- (۱) آخرین روز معاملاتی: آخرین روزی است که امکان معامله یک قرارداد آتی در بازار آتی وجود دارد؛
 - (۲) اتاق پایاپای: واحدی در شرکت سپرده‌گذاری است که بر اساس این دستورالعمل، وظیفه تسویه و پایاپای قراردادهای آتی را بر عهده دارد؛
 - (۳) اختاریه افزایش وجه تضمین: اختاریه‌ای است که به منظور افزایش وجه تضمین کارگزار تا سطح وجه تضمین اولیه از طرف اتاق پایاپای به کارگزار ارسال می‌شود؛
 - (۴) ارزش بازار قرارداد آتی: ارزش سهام تعهد شده در قرارداد آتی بر اساس آخرین قیمت تسویه روزانه است که به صورت حاصل ضرب اندازه قرارداد آتی در آخرین قیمت تسویه روزانه محاسبه می‌شود.
 - (۵) ارزش معامله: ارزش سهام تعهد شده در قرارداد آتی بر اساس قیمت قرارداد آتی است که به صورت حاصل ضرب اندازه قرارداد آتی در قیمت قرارداد آتی محاسبه می‌شود.
 - (۶) اطلاعیه معاملاتی قرارداد آتی: اطلاعیه‌ای است که قبل از شروع معاملات یک قرارداد آتی به منظور آگاهی سرمایه‌گذاران از اطلاعات مرتبط با هر نماد معاملاتی در قالب فرم‌هایی که به تصویب هیأت مدیره بورس می‌رسد، توسط بورس منتشر می‌شود؛
 - (۷) اقدام شرکتی: تغییرات سرمایه و تقسیم سود توسط ناشر است؛
 - (۸) اندازه قرارداد آتی: تعداد سهامی است که در هر قرارداد آتی، خرید یا فروش آن تعهد می‌شود؛
 - (۹) اولین روز معاملاتی: اولین روزی است که امکان معامله یک قرارداد آتی در بازار آتی وجود دارد؛
 - (۱۰) بازار آتی: بازار معاملات آتی در بورس اوراق بهادار تهران است؛
 - (۱۱) بازار جبرانی: بازاری است که پس از پایان جلسه معاملات به منظور بستن آن دسته از موقعیت‌های تعهدی باز مشتریان که تعهدات وجه تضمین آن‌ها ایفا نشده است، بر اساس ضوابط این دستورالعمل تشکیل می‌شود؛
 - (۱۲) بازار نقدی: در این دستورالعمل، بازار معاملات سهام در بورس اوراق بهادار تهران است؛

- ۱۳) **بانک عامل:** بانکی است که عملیات بانکی مربوط به امور تسویه و پایاپای قراردادهای آتی را انجام می‌دهد و توسط شرکت سپرده‌گذاری تعیین می‌شود؛
- ۱۴) **بستن موقعیت:** ساقط شدن تعهد با اتخاذ یک موقعیت تعهدی جدید معکوس در مقابل موقعیت تعهدی باز است؛
- ۱۵) **بورس:** شرکت بورس اوراق بهادار تهران است؛
- ۱۶) **به‌روزرسانی حساب‌ها:** فرآیندی است که پس از پایان جلسه معاملات توسط اتاق پایاپای و به‌ترتیبی که در این دستورالعمل ذکر شده است، با هدف به‌روزرسانی وجوه تضمین کارگزاران انجام می‌شود؛
- ۱۷) **بیانیه ریسک:** فرمی است که پیش از آغاز معاملات در بازار آتی به امضای مشتری می‌رسد و حاکی از آگاهی کامل مشتری از ریسک معاملات آتی است؛
- ۱۸) **تسویه فیزیکی:** تسویه نهایی قرارداد آتی از طریق انتقال سهم پایه و پرداخت ارزش بازار قرارداد آتی است؛
- ۱۹) **تسویه نقدی:** تسویه نهایی قرارداد آتی به‌طور نقدی بر اساس آخرین قیمت تسویه روزانه که منجر به سقوط تعهدات طرفین می‌شود؛
- ۲۰) **تعدیل قرارداد آتی:** تعدیل آخرین قیمت تسویه روزانه و یا اندازه قرارداد آتی پس از اقدام شرکتی ناشر به‌ترتیبی که در این دستورالعمل ذکر شده است؛
- ۲۱) **جلسه معاملات:** دوره زمانی انجام معاملات طی یک روز کاری است که توسط هیأت‌مدیره بورس تعیین می‌شود؛
- ۲۲) **حداقل تغییر قیمت:** کسری از قیمت قرارداد آتی است که تغییرات قیمت سفارش باید مضرب صحیحی از آن باشد و مقدار آن حداقل یک ریال است؛
- ۲۳) **حداقل وجه تضمین:** نسبتی از وجه تضمین اولیه است که کاهش موجودی حساب عملیاتی کارگزار به کمتر از این نسبت، منجر به صدور اخطاریه افزایش وجه تضمین می‌شود؛
- ۲۴) **حساب عملیاتی کارگزار:** حساب بانکی کارگزار است که بر اساس مشخصات اعلامی شرکت سپرده‌گذاری، به‌منظور پایاپای و تسویه وجوه معاملات قرارداد آتی افتتاح می‌شود؛
- ۲۵) **خریدار:** شخصی است که با اتخاذ موقعیت تعهدی خرید، متعهد به خرید سهم پایه در سررسید قرارداد آتی می‌شود و بر اساس عرف بازار، خریدار نامیده می‌شود؛
- ۲۶) **خسارت:** مبلغ مقطوعی است که بابت عدم ایفای تعهدات تسویه فیزیکی متناسب با موقعیت‌های تعهدی مشتریان اخذ می‌شود؛
- ۲۷) **دامنه نوسان قیمت روزانه:** دامنه نوسان قیمت قرارداد آتی است که نسبت به قیمت تسویه روزانه روز قبل تعیین می‌شود و ورود سفارش‌ها در هر روز صرفاً در این دامنه قیمت، مجاز است.
- ۲۸) **دوره پایاپای روزانه:** دوره زمانی پس از جلسه معاملات است که طی آن عملیات تسویه و پایاپای قرارداد آتی انجام می‌شود؛
- ۲۹) **دوره تحویل:** دوره‌ای است که پس از آخرین روز معاملاتی آغاز و تا انتهای ماه قرارداد آتی ادامه دارد و طی آن تسویه فیزیکی و یا نقدی انجام می‌شود؛

- ۳۰ دوره معاملاتی: فاصله زمانی اولین روز معاملاتی تا آخرین روز معاملاتی هر قرارداد آتی است؛
- ۳۱ روز آمادگی تحویل: روزی در دوره معاملاتی قرارداد آتی است که سقف موقعیت‌های تعهدی باز و سقف موقعیت‌های تعهدی بازار، از آن روز تا پایان دوره معاملاتی قرارداد آتی کاهش می‌یابد.
- ۳۲ سفارش: درخواست مشتری جهت اتخاذ موقعیت تعهدی خرید یا فروش است؛
- ۳۳ سقف سفارش: حداکثر تعداد مجاز قرارداد آتی به ازای هر سفارش است؛
- ۳۴ سقف موقعیت‌های تعهدی بازار: حداکثر تعداد مجاز موقعیت‌های تعهدی باز بازار به ازای هر نماد معاملاتی قرارداد آتی است که در مشخصات قرارداد آتی تعیین می‌شود؛
- ۳۵ سقف موقعیت‌های تعهدی باز: حداکثر تعداد مجاز موقعیت‌های تعهدی باز هر کارگزار و مشتری به ازای هر نماد معاملاتی قرارداد آتی است که در مشخصات قرارداد آتی تعیین می‌شود؛
- ۳۶ صورت حساب مشتری: اطلاعات و مستندات مربوط به تراکنش‌های مالی بین مشتری و کارگزار است؛
- ۳۷ سهم پایه: سهمی که قرارداد آتی مبتنی بر آن است؛
- ۳۸ شرکت سپرده گذاری: منظور شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه است؛
- ۳۹ فروشنده: شخصی است که با اتخاذ موقعیت تعهدی فروش، متعهد به فروش سهم پایه در سررسید قرارداد آتی می‌شود و براساس عرف بازار، فروشنده نامیده می‌شود؛
- ۴۰ قرارداد مشتری-کارگزار: قراردادی است که بین مشتری و کارگزار منعقد و حقوق و تعهدات طرفین بر اساس آن مشخص می‌شود. مفاد این قرارداد توسط بورس تعیین می‌شود؛
- ۴۱ قرارداد آتی: قرارداد آتی سهام است که فروشنده تعهد می‌کند در سررسید تعیین شده، تعداد معینی از سهم پایه را به قیمتی که در زمان انعقاد قرارداد تعیین می‌شود، بفروشد و در مقابل خریدار متعهد می‌شود آن سهام را در تاریخ سررسید خریداری کند. برای جلوگیری از امتناع طرفین از عمل به تعهدات قرارداد، طرفین به صورت شرط ضمن عقد متعهد می‌شوند مبلغی را به عنوان وجه تضمین طبق ضوابط این دستورالعمل نزد کارگزار یا اتاق پایاپای بگذارند و متناسب با تغییرات قیمت آتی، وجه تضمین را تعدیل کنند و کارگزار یا اتاق پایاپای از طرف آنان وکالت دارد متناسب با تغییرات، بخشی از وجه تضمین هر یک از طرفین را به عنوان اباحه تصرف در اختیار دیگری قرار دهد و وی حق استفاده از آن را خواهد داشت تا در دوره تحویل با هم تسویه کنند. متعهد فروش و متعهد خرید می‌توانند در مقابل مبلغی معین، تعهد خود را به شخص ثالث واگذار کنند که جایگزین او در انجام تعهد خواهد بود؛
- ۴۲ قیمت تسویه روزانه: قیمتی است که پس از پایان جلسه معاملات به منظور به‌روزرسانی حساب‌ها توسط بورس محاسبه و اعلام می‌شود؛
- ۴۳ قیمت پایه: قیمتی است که در اولین روز معاملاتی قرارداد آتی توسط بورس تعیین می‌شود و این قیمت مبنای اعمال دامنه نوسان قیمت روزانه اولین روز معاملاتی است. محاسبه قیمت پایه بر اساس روش محاسبه قیمت تسویه روزانه تئوریک انجام می‌شود؛

- ۴۴) قیمت قرارداد آتی: قیمتی است که بر اساس آن، سفارش خرید یا فروش اجرا می‌شود؛
- ۴۵) کارمزد تسویه و تحویل: کارمزدی است که به منظور تسویه فیزیکی و یا نقدی توسط خریدار و فروشنده پرداخت می‌شود؛
- ۴۶) کارمزد معامله: کارمزدی است که در قبال انجام معامله در بازار آتی از مشتری اخذ می‌شود؛
- ۴۷) کمیته آتی: کمیته‌ای است که توسط هیأت‌مدیره بورس جهت انجام وظایف مصرح در این دستورالعمل تشکیل می‌شود. اعضای این کمیته باید بر اساس مقررات و با رعایت بی‌طرفی و انصاف عمل کنند. ضوابط اجرایی فعالیت کمیته به تصویب هیأت‌مدیره بورس می‌رسد و مدیرعامل بورس مسئولیت نظارت بر حسن انجام وظایف این کمیته را بر عهده دارد.
- ۴۸) ماه قرارداد آتی: یکی از ماه‌های سال شمسی است که در آن، قرارداد آتی سررسید می‌شود؛
- ۴۹) مشتری: شخصی است که به عنوان خریدار یا فروشنده در بازار معامله می‌کند؛
- ۵۰) مشخصات قرارداد آتی: به همان شرحی است که در ماده ۲ این دستورالعمل آورده شده است؛
- ۵۱) موقعیت تعهدی: تعهد موضوع قرارداد آتی در بازار آتی است؛
- ۵۲) موقعیت تعهدی باز: موقعیت تعهدی است که مشتری نسبت به ایفای تعهدات موضوع آن همچنان ملتزم است؛
- ۵۳) موقعیت تعهدی خرید: موقعیت تعهدی است که مشتری با اتخاذ آن، متعهد به خرید سهم پایه می‌شود؛
- ۵۴) موقعیت تعهدی فروش: موقعیت تعهدی است که مشتری با اتخاذ آن، متعهد به فروش سهم پایه می‌شود؛
- ۵۵) ناشر: در این دستورالعمل، ناشر سهم پایه قرارداد آتی است؛
- ۵۶) وثیقه کارگزار: وجوه یا اسنادی است که هر کارگزار به منظور تضمین ایفای تعهداتش نزد اتاق پایاپای تودیع می‌کند؛
- ۵۷) وجه تضمین: وجهی است که از طرفین قرارداد آتی برای جلوگیری از امتناع از انجام قرارداد آتی، در قالب شرط ضمن عقد، دریافت می‌شود؛
- ۵۸) وجه تضمین اضافی: میزان افزایش در وجه تضمین اولیه با هدف پوشش ریسک ناشی از تغییرات سطح قیمت که متناسب با موقعیت تعهدی باز اخذ می‌شود؛
- ۵۹) وجه تضمین اولیه: وجه تضمینی است که برای تضمین ایفای تعهدات متناسب با موقعیت‌های تعهدی باز دریافت می‌شود که میزان آن در مشخصات هر قرارداد آتی تعیین می‌شود؛
- ۶۰) وجه تضمین جبرانی: وجه تضمینی است که بعد از دریافت اخطار به افزایش وجه تضمین، باید نزد اتاق پایاپای تودیع شود؛
- ۶۱) هیأت پذیرش: هیأت پذیرش بورس است؛

فصل دوم: مشخصات قرارداد آتی

ماده ۲) مشخصات قرارداد آتی به پیشنهاد بورس به تصویب هیأت پذیرش می‌رسد و حداقل شامل موارد زیر است:

ناشر	وجه تضمین اولیه	سقف موقعیت‌های تعهدی بازار
نماد معاملاتی	حداقل وجه تضمین	روز آمادگی تحویل
اندازه قرارداد آتی	سقف سفارش	سقف موقعیت‌های تعهدی باز و بازار در روز آمادگی تحویل
ماه‌های قرارداد آتی	واحد پولی قیمت	خسارت‌ها
دامنه نوسان قیمت روزانه	دوره تحویل	سقف وثیقه قابل دریافت از مشتری
حداقل تغییر قیمت	کارمزد معامله و تسویه و تحویل	
دوره معاملاتی	سقف موقعیت‌های تعهدی باز	

ماده ۳) بورس اطلاعیه معاملاتی قرارداد آتی را حداقل سه روز کاری پیش از آغاز دوره معاملاتی، از طریق سایت رسمی خود به اطلاع عموم می‌رساند.

ماده ۴) منظور از روز کاری در این دستورالعمل، روزهایی است که بورس در آن طبق مقررات فعالیت می‌کند. اگر مواعد تعیین شده در این دستورالعمل با روز تعطیل مصادف باشد، اولین روز کاری پس از روز تعطیل، موعد مقرر محسوب می‌شود.

فصل سوم: ثبت سفارش مشتریان

ماده ۵) شرکت‌های کارگزاری یا کارگزار/معامله‌گرانی مجاز به انجام معاملات در بازار آتی هستند که مجوز لازم را از سازمان اخذ کنند و در بورس پذیرفته شده باشند. فعالیت در بازار آتی به منزله پذیرش مفاد این دستورالعمل است.

ماده ۶) نمایندگان کارگزاران به منظور دسترسی به سامانه معاملات برای انجام معاملات در بازار آتی باید دارای گواهی‌نامه حرفه‌ای معامله‌گر قراردادهای آتی باشند.

ماده ۷) مدیران و کارمندان شرکت‌های کارگزاری، بورس، شرکت سپرده‌گذاری و سازمان و اشخاص تحت تکفل ایشان حق خرید و فروش در بازار آتی را ندارند.

ماده ۸) بورس می‌تواند در مورد تعداد کارگزاری‌هایی که یک مشتری می‌تواند از طریق آن‌ها معامله کند، محدودیت تعیین کند. کارگزار و مشتری مکلف به کنترل و رعایت مفاد این ماده هستند.

ماده ۹) کد مالکیت مشتری باید پیش از معاملات به درخواست وی در سامانه معاملات بازار آتی فعال شود. در صورتی که مشتری فاقد کد مالکیت در بورس باشد، باید کد مذکور توسط کارگزار ایجاد و سپس فعال شود. کارگزار به منظور فعال کردن کد مالکیت در سامانه معاملات بازار آتی، باید مدارک زیر را از مشتری دریافت کند:

۱) در مورد اشخاص حقیقی، کپی برابر اصل شناسنامه و کارت ملی و در مورد اشخاص حقوقی، آخرین تغییرات

آگهی روزنامه رسمی حاوی مشخصات و کپی برابر اصل شناسنامه صاحبان امضای مجاز؛

۲) فرم تکمیل شده درخواست کد مالکیت مشتری؛ و

۳) فرم بیانیه ریسک که به امضای مشتری رسیده است.

تبصره: فرم درخواست کد مالکیت و بیانیه ریسک توسط بورس تهیه و ابلاغ می‌شود.

ماده ۱۰) فعالیت کارگزار در بازار آتی منوط به افتتاح حساب عملیاتی کارگزار است. بانک عامل و ضوابط حاکم بر حساب عملیاتی کارگزار توسط هیأت‌مدیره شرکت سپرده‌گذاری تعیین می‌شود.

تبصره: شرکت سپرده‌گذاری می‌تواند حسب مورد از یک یا چند بانک عامل برای انجام وظایف خود طبق این دستورالعمل استفاده نماید.

ماده ۱۱) کارگزار باید پیش از دریافت سفارش مشتری، قرارداد مشتری-کارگزار را با وی منعقد کند.

ماده ۱۲) کارگزار موظف است هنگام دریافت سفارش مشتری، وجه تضمین اولیه را در حساب مشتری منظور کند. حساب مشتری از محل وجوه واریزی وی به حساب معاملاتی کارگزار، بستانکاری وی در حساب کارگزاری و یا اعتبار اعطایی به مشتری از محل وجوه متعلق به کارگزار قابل تأمین است.

تبصره: کارگزار موظف است در دفاتر خود برای هر مشتری، سرفصل جداگانه‌ای ایجاد کند و در زمان اجرای سفارش‌های مشتری از کفایت وجه تضمین اولیه در حساب وی اطمینان یابد.

ماده ۱۳) در صورتی که مشتری پس از ارائه سفارش و قبل از انجام معامله از اجرای سفارش منصرف شود و یا کارگزار به هر علت نتواند نسبت به اجرای سفارش مشتری اقدام کند، حسب درخواست مشتری وجوه وی باید توسط کارگزار مسترد شود.

تبصره: کارگزاران مجاز نیستند به هیچ وجه از وجوه مشتریان به نفع خود یا سایر اشخاص استفاده نمایند.

ماده ۱۴) کارگزار باید سفارش مشتریان را در فرم‌های تعیین شده توسط بورس، ثبت و نگهداری کند.

ماده ۱۵) کارگزار باید فرم‌های ثبت سفارش را برای هر مشتری به ترتیب شماره سریال، بایگانی و حسب درخواست به بورس یا سازمان ارائه کند.

ماده ۱۶) جهت رعایت نوبت مشتریان، ثبت تاریخ و زمان دقیق تکمیل فرم سفارش الزامی است. کارگزار باید بر اساس اولویت زمانی دریافت سفارش مشتری، نسبت به اجرای سفارش اقدام کند.

ماده ۱۷) کارگزار می‌تواند علاوه بر وجه تضمین اولیه، به‌منظور اطمینان از ایفای تعهدات مشتری، وثایق یا تضامینی تا سقف تعیین شده در مشخصات قرارداد آتی از مشتری دریافت کند.

ماده ۱۸) انواع سفارش و اعتبار آن در بازار آتی به شرح دستورالعمل نحوه انجام معاملات اوراق بهادار در بورس اوراق بهادار تهران است که بر اساس ملاحظات فنی، توسط هیأت‌مدیره بورس انتخاب می‌شود.

ماده ۱۹) کارگزار باید سوابق معاملات و صورت حساب مشتری را به نحوی نگاهداری نماید که حسب مورد به سازمان، بورس یا شرکت سپرده گذاری قابل ارائه باشد.

فصل چهارم: نحوه انجام معاملات

ماده ۲۰) ساعات و روزهای انجام معامله قرارداد آتی در بورس، توسط هیأت مدیره بورس تعیین می شود.

تبصره ۱: تغییرات ساعات و روزهای معامله حداقل ۳ روز کاری قبل از اعمال، باید از طریق سایت رسمی بورس به اطلاع عموم برسد.

تبصره ۲: مدیرعامل بورس می تواند ساعات شروع و خاتمه و طول جلسه معاملات را در صورت بروز اشکالات فنی در سامانه معاملاتی تغییر دهد. این تغییرات باید بلافاصله از طریق سایت رسمی بورس و سامانه معاملاتی به اطلاع عموم برسد. بورس باید مستندات مربوط به اشکالات فنی سامانه معاملاتی را در سوابق خود نگهداری و حسب درخواست به سازمان ارائه کند.

ماده ۲۱) مراحل انجام معاملات در بازار آتی بر اساس مقررات نحوه انجام معاملات اوراق بهادار در بورس اوراق بهادار تهران تعیین می شود.

ماده ۲۲) اجرای سفارش های وارد شده در سامانه معاملاتی بر اساس اولویت قیمت و در صورت تساوی قیمت ها، بر اساس اولویت زمانی ورود سفارش انجام می شود.

ماده ۲۳) بورس حداکثر یک ساعت پس از پایان جلسه معاملات، قیمت تسویه روزانه را بر اساس مقررات این دستورالعمل محاسبه و از طریق سایت رسمی خود به اطلاع عموم می رساند.

ماده ۲۴) اگر کارگزار به دلیل خطای کاربری یا سامانه معاملات، نسبت به معاملات انجام شده معترض باشد، باید مراتب اعتراض خود را با ذکر دلایل برای رسیدگی تا پایان وقت اداری همان روز به بورس اعلام کند. تصمیم بورس در این زمینه لازم الاجرا است.

ماده ۲۵) موقعیت های تعهدی باز مشتری و کارگزار نباید از سقف های تعیین شده تجاوز کند. سقف موقعیت های تعهدی باز و سقف موقعیت های تعهدی بازار به ازای هر نماد معاملاتی در مشخصات قرارداد آتی تعیین می شود.

ماده ۲۶) اگر ظن دست کاری قیمت در معاملات وجود داشته باشد یا تغییرات غیرعادی در قیمت مشاهده شود، سازمان یا مدیرعامل بورس، می تواند دستور توقف نماد معاملاتی قرارداد آتی را صادر کند. توقف نماد معاملاتی توسط مدیرعامل بورس حداکثر به مدت سه جلسه معاملاتی امکان پذیر است و توقف نماد برای مدتی بیش از سه جلسه معاملاتی صرفاً با موافقت سازمان امکان پذیر است. بازگشایی مجدد نماد، حسب مورد، براساس دستور متوقف کننده نماد معاملاتی امکان پذیر است. معاملات متأثر از اقدامات فوق به تشخیص مقام دستوردهنده توسط بورس قابل ابطال است.

ماده ۲۷) در صورت درج در مشخصات قرارداد آتی، سقف موقعیت‌های تعهدی باز و سقف موقعیت‌های تعهدی بازار در روز آمادگی تحویل کاهش خواهد یافت. موقعیت‌های تعهدی باز باید پیش از روز آمادگی تحویل، تا سقف تعیین شده در مشخصات قرارداد آتی کاهش یابد. اگر بستن موقعیت‌های تعهدی باز بر اساس ضوابط بورس در جلسه معاملات امکان‌پذیر نباشد، در بازار جبرانی نسبت به بستن موقعیت‌ها اقدام می‌شود.

فصل پنجم: پایاپای

ماده ۲۸) کارگزار مسئولیت ایفای تعهدات مشتریان در مقابل اتاق پایاپای را به شرحی که در این دستورالعمل ذکر شده است، بر عهده دارد.

ماده ۲۹) کارگزار باید برای انجام معاملات در بازار آتی، حساب ویژه‌ای تحت عنوان حساب عملیاتی کارگزار نزد بانک عامل افتتاح کند. کارگزار در زمان افتتاح این حساب اجازه برداشت و انسداد آن و همچنین اجازه سایر امور لازم جهت انجام عملیات به‌روزرسانی حساب‌ها را مطابق مقررات این دستورالعمل به اتاق پایاپای می‌دهد.

ماده ۳۰) در صورتی که اتخاذ موقعیت تعهدی باز جدید توسط کارگزار منجر به افزایش بیشینه تعداد موقعیت‌های باز خرید و فروش کارگزار روی هر نماد گردد، کارگزار باید به میزان افزایش بیشینه نسبت به تودیع وجه تضمین اولیه اقدام نماید.

ماده ۳۱) اتاق پایاپای می‌تواند وجه تضمین اضافی از کارگزاران دارنده موقعیت تعهدی باز اخذ کند. این وجه به تشخیص شرکت سپرده‌گذاری و طی مهلت اعلام شده از سوی اتاق پایاپای، باید توسط کارگزار پرداخت شود.

ماده ۳۲) اتاق پایاپای مازاد موجودی حساب عملیاتی کارگزار نسبت به وجه تضمین‌های اولیه را پس از جلسه معاملات، حسب درخواست کارگزار پرداخت می‌کند.

ماده ۳۳) کارگزار باید به منظور پوشش تعهدات خود در قبال اتاق پایاپای، وثیقه‌ای را تودیع کند. ارزش و انواع وثایق مورد قبول و ضوابط تعیین و اخذ آن، توسط هیأت مدیره شرکت سپرده‌گذاری تعیین می‌شود. اگر شرکت سپرده‌گذاری تشخیص دهد پس از بازگشایی نماد معاملاتی قرارداد آتی، احتمال افزایش ریسک نوسان قیمت وجود دارد، می‌تواند از کارگزار درخواست افزایش وثیقه کند. کارگزار نیز باید نسبت به افزایش وثیقه اخذ شده از مشتری تا سقف تعیین شده در مشخصات قرارداد، اقدام نموده و وثیقه مورد نیاز را طی مهلت تعیین شده نزد اتاق پایاپای تودیع کند.

ماده ۳۴) دوره پایاپای روزانه، پس از پایان جلسه معاملات آغاز شده و در پایان جلسه معاملات روز بعد خاتمه می‌یابد.

ماده ۳۵) اتاق پایاپای عملیات به‌روزرسانی حساب‌ها را برای کلیه موقعیت‌های تعهدی باز در پایان جلسه معاملات هرروز، به شرح زیر انجام می‌دهد:

۱) در مورد موقعیت‌های تعهدی باز منتقل شده از روز قبل، تفاوت ارزش بازار قرارداد آتی در روز معاملاتی جاری با ارزش بازار قرارداد آتی در روز معاملاتی قبل، محاسبه می‌شود؛

۲) در مورد موقعیت‌های تعهدی باز ایجاد شده در روز جاری، تفاوت ارزش بازار قرارداد آتی در روز معاملاتی جاری با ارزش معامله محاسبه می‌شود؛

۳) به میزان جمع ارقام موضوع بندهای ۱ و ۲ فوق، حساب دارندگان موقعیت‌های تعهدی باز فروش کاهش و حساب دارندگان موقعیت‌های تعهدی باز خرید افزایش می‌یابد.

۳) برداشت از حساب عملیاتی کارگزار یا واریز به آن بر اساس خالص حساب وی با احتساب کارمزدهای مربوطه و کسورات قانونی انجام می‌شود.

۴) اگر پس از انجام عملیات بند فوق، وجه تضمین اولیه کارگزار از حداقل وجه تضمین کمتر شود، اتاق پایاپای، خطریه افزایش وجه تضمین را برای کارگزار ارسال می‌کند.

ماده ۳۶) اتاق پایاپای پس از اعلام قیمت تسویه روزانه تا پایان ساعات کاری همان روز، گزارشی را که حداقل مشتمل بر موارد زیر است، به اطلاع کارگزار می‌رساند:

۱) موقعیت‌های تعهدی باز کارگزار به تفکیک مشتری و نماد معاملاتی؛

۲) معاملات انجام شده توسط کارگزار به تفکیک مشتری و نماد معاملاتی؛

۳) میزان وجه تضمین کارگزار در حساب عملیاتی؛

۴) میزان وجه تضمین اولیه مورد نیاز کارگزار به تفکیک مشتری؛ و

۵) کارمزدهای معاملاتی.

ماده ۳۷) نقل و انتقالات وجوه بین حساب‌های عملیاتی کارگزاران، بر اساس اعلام اتاق پایاپای، توسط بانک عامل انجام می‌شود.

ماده ۳۸) افزایش موقعیت‌های تعهدی باز برای کارگزاری که خطریه افزایش وجه تضمین دریافت کرده است، پس از پرداخت وجه تضمین جبرانی یا بستن آن دسته از موقعیت‌های تعهدی باز مشتریانی که تعهدات وجه تضمین آن‌ها ایفا نشده است، متناسب با خطریه افزایش وجه تضمین امکان‌پذیر است.

ماده ۳۹) کارگزار پس از دریافت خطریه افزایش وجه تضمین باید تا قبل از پایان جلسه معاملات روز کاری بعد، وجه تضمین جبرانی را پرداخت کند یا آن دسته از موقعیت‌های تعهدی باز مشتریان را که تعهدات وجه تضمین آن ایفا نشده است ببندد. اگر بستن موقعیت‌های تعهدی باز مربوطه طی جلسه معاملات علی‌رغم ورود سفارش با قیمت بازار توسط کارگزار امکان‌پذیر نباشد، کارگزار باید حداکثر تا نیم ساعت بعد از جلسه معاملات، فهرست آن دسته از موقعیت‌های

تعهدی باز مشتریان را که تعهدات وجه تضمین آن ایفا نشده است، به اتاق پایاپای و بورس اعلام و با هماهنگی بورس در بازار جبرانی نسبت به بستن موقعیت‌ها اقدام کند.

ماده ۴۰ عملیات به‌روز رسانی حساب مشتری توسط کارگزار به شرح زیر انجام می‌شود:

(۱) پس از دریافت گزارش پایاپای موضوع ماده ۳۶ این دستورالعمل، محاسبات بندهای (۱) و (۲) ماده ۳۵ این دستورالعمل را در مورد حساب مشتری انجام می‌دهد و خالص وجوه پس از کسر کارمزد معامله به حساب مشتری منظور می‌کند؛

(۲) اگر پس از انجام عملیات فوق، وجه تضمین اولیه مشتری از حداقل وجه تضمین اولیه کمتر شود، کارگزار این موضوع را تا پیش از آغاز جلسه معاملات روز بعد به اطلاع مشتری می‌رساند؛

(۳) اگر مشتری تا یک ساعت قبل از پایان جلسه معاملات روز بعد، از محل واریز وجوه یا بستن موقعیت‌های تعهدی باز، وجه تضمین خود را تا وجه تضمین اولیه افزایش ندهد، کارگزار باید رسماً اقدام به بستن آن دسته از موقعیت‌های تعهدی باز مشتری که تعهدات وجه تضمین آن ایفا نشده است، نماید. اگر بستن موقعیت‌های تعهدی باز مربوطه طی یک ساعت پایانی جلسه معاملات علی‌رغم ورود سفارش با قیمت بازار توسط کارگزار امکان‌پذیر نباشد، کارگزار باید حداکثر تا نیم ساعت بعد از جلسه معاملات، فهرست آن دسته از موقعیت‌های تعهدی باز مشتریان را که تعهدات وجه تضمین آن ایفا نشده است، به اتاق پایاپای و بورس اعلام و با هماهنگی بورس در بازار جبرانی نسبت به بستن موقعیت‌ها اقدام کند.

ماده ۴۱ بازار جبرانی، یک ساعت پس از پایان جلسه معاملات همان روز گشایش می‌یابد و شامل ۴ دوره ۵ دقیقه‌ای حراج ناپیوسته است. دامنه نوسان قیمت روزانه در دوره اول حراج ناپیوسته دو برابر، در دوره دوم سه برابر و در دوره سوم چهار برابر دامنه نوسان قیمت روزانه جلسه معاملات آن روز است. دوره چهارم نیز بدون محدودیت دامنه نوسان قیمت است.

تبصره: بورس تشکیل بازار جبرانی را قبل از گشایش آن، از طریق سایت رسمی خود و سامانه معاملاتی به اطلاع عموم می‌رساند.

ماده ۴۲ در بازار جبرانی اگر در هر دوره حراج ناپیوسته، بخشی از سفارش‌های مشتریان بدهکار اجرا نشود، دوره حراج ناپیوسته بعدی آغاز می‌شود.

ماده ۴۳ معاملات بازار جبرانی، تاثیری در محاسبه قیمت تسویه روزانه ندارد. در بازار جبرانی، محدودیت سقف سفارش اعمال نمی‌شود.

ماده ۴۴ اگر بستن موقعیت‌های مشتریان کارگزار در بازار جبرانی، پوشش‌دهنده تعهدات کارگزار نباشد یا بستن موقعیت‌ها مقدور نباشد، تعهدات کارگزار از محل وثایق وی نزد اتاق پایاپای ایفا می‌شود.

ماده ۴۵) قیمت تسویه روزانه تا پایان هر روز معاملاتی بر اساس رویه زیر محاسبه می‌شود:

الف) در صورت انجام معامله طی یک جلسه معاملاتی، قیمت تسویه روزانه میانگین وزنی قیمت کل معاملات آن جلسه معاملاتی خواهد بود.

ب) اگر در یک روز معاملاتی، قراردادی معامله نشود، میانگین قیمت بهترین سفارش خرید و فروش ثبت شده در سامانه معاملاتی که در محدوده مجاز نوسان قیمت روزانه قرار داشته باشد، در پایان جلسه معاملات آن روز، محاسبه و به عنوان قیمت تسویه روزانه در نظر گرفته می‌شود.

ج) اگر تعیین قیمت تسویه روزانه به هیچ‌کدام از روش‌های فوق امکان‌پذیر نباشد، قیمت تسویه روزانه بر اساس روش تئوریک توسط کمیته آتی محاسبه می‌شود. روش محاسبه تئوریک قیمت تسویه روزانه توسط هیئت مدیره بورس تعیین می‌شود.

ماده ۴۶) در صورت بستن موقعیت توسط کارگزار، قرارداد آتی بر اساس قیمت معامله‌ای که منجر به بستن موقعیت شده است، تسویه می‌گردد.

فصل ششم: تعدیل قرارداد آتی بر اساس اقدام شرکتی

ماده ۴۷) توقف و بازگشایی نماد معاملاتی همه قراردادهای آتی مبتنی بر سهم پایه به‌طور همزمان با توقف و بازگشایی سهم پایه در بازار نقدی و به یک روش انجام می‌شود.

ماده ۴۸) افزایش سرمایه ناشر سهم پایه منجر به تعدیل آخرین قیمت تسویه روزانه و اندازه قرارداد آتی می‌شود. در این صورت، بورس پیش از بازگشایی نماد معاملاتی قراردادهای سهم پایه، تعدیلات لازم را به شرح زیر انجام می‌دهد.

$$\text{قیمت تئوریک سهم پایه بعد از اقدام شرکتی} = \frac{\text{آخرین قیمت تسویه روزانه تعدیل شده قرارداد آتی}}{\text{قیمت پایانی سهم پایه در آخرین روز قبل از موثر شدن اقدام شرکتی}}$$

$$\text{آخرین قیمت تسویه روزانه قرارداد آتی} \times \frac{\text{اندازه قرارداد آتی} = \text{اندازه تعدیل شده قرارداد آتی}}{\text{آخرین قیمت تسویه روزانه تعدیل شده قرارداد آتی}}$$

تبصره ۱: اگر اندازه تعدیل شده قرارداد آتی شامل جزء اعشاری باشد، عدد حاصل به نزدیکترین عدد صحیح گرد می‌شود.

^۱ اصلاحیه مورخ ۱۳۹۰/۲/۱۸ هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار

تبصره ۲: پس از اقدام شرکتی و قبل از بازگشایی نماد معاملاتی، اندازه تعدیل شده قرارداد آتی در مشخصات قرارداد آتی اعمال و از طریق سایت رسمی بورس به اطلاع عموم می‌رسد.

ماده ۴۹) تقسیم سود ناشر سهم پایه منجر به تعدیل آخرین قیمت تسویه روزانه می‌شود. در این صورت، بورس پیش از بازگشایی نماد معاملاتی قراردادهای آتی سهم پایه، تعدیلات لازم را به شرح زیر انجام می‌دهد.

سود تقسیمی مصوب مجمع بازاری تعداد سهام موضوع قرارداد — آخرین قیمت تسویه روزانه قرارداد آتی = آخرین قیمت تسویه روزانه تعدیل شده قرارداد آتی

فصل هفتم: تسویه نهایی

ماده ۵۰) قرارداد آتی پس از آخرین روز معاملاتی، وارد دوره تحویل می‌شود و کارگزاران طرفین قرارداد آتی باید نسبت به انجام فرآیند تحویل اقدام کنند.

تبصره: چنانچه دارنده موقعیت تعهدی باز خرید یا فروش تصمیم به تسویه فیزیکی سهم بگیرد، طرف مقابل موظف به انجام تعهدات تسویه فیزیکی بر اساس ضوابط این دستورالعمل است.

ماده ۵۱) در مورد موقعیت‌های تعهدی باز خرید، باید حداکثر تا پایان آخرین جلسه معاملات آخرین روز معاملاتی، ارزش بازار قرارداد آتی در آخرین روز معاملاتی توسط کارگزار به حساب اتاق پایاپای واریز شود.

تبصره: اگر وجه فوق در مهلت مقرر پرداخت نشود، قرارداد آتی بر حسب قیمت تسویه روزانه آخرین روز معاملاتی، تسویه نقدی می‌شود و کارگزار متناسب با موقعیت‌های تعهدی خریدی که طبق این تبصره تسویه نقدی شده است، مشمول خسارت‌های مقرر در مشخصات قرارداد آتی می‌شود.

ماده ۵۲) در مورد موقعیت‌های تعهدی باز فروش، باید حداکثر تا پایان آخرین جلسه معاملات آخرین روز معاملاتی سهم پایه موضوع قرارداد آتی در کد مالکیت فروشنده در شرکت سپرده گذاری موجود باشد.

تبصره ۱: سهم پایه موجود در کد مالکیت فروشنده به میزان تعهد وی در قرارداد آتی در پایان آخرین روز معاملاتی توسط شرکت سپرده‌گذاری مسدود می‌گردد.

تبصره ۲: اگر تمام یا بخشی از سهم پایه تعهد شده در کد مالکیت فروشنده وجود نداشته باشد، آن بخش از قرارداد آتی بر حسب قیمت تسویه روزانه آخرین روز معاملاتی، تسویه نقدی می‌شود و کارگزار متناسب با موقعیت‌های

تعهدی فروشی که طبق این تبصره تسویه نقدی شده است، مشمول خسارت‌های مقرر در مشخصات قرارداد آتی می‌شود.^۲

ماده ۵۳) اتاق پایاپای در پایان اولین روز دوره تحویل، فرآیند تسویه فیزیکی را بین موقعیت‌های تعهدی خریدی که ارزش بازار قرارداد آن‌ها پرداخت شده است و موقعیت‌های تعهدی فروشی که سهم پایه موضوع قرارداد آتی را در کد مالکیت فروشنده در شرکت سپرده‌گذاری موجود دارد، بر اساس اولویت زمانی انجام می‌دهد. بر این اساس سهم پایه موضوع قرارداد آتی توسط شرکت سپرده‌گذاری به خریدار منتقل گردیده و وجه آن به حساب فروشنده منظور می‌گردد.

تبصره: قرارداد آتی آن دسته از مشتریانی که علی‌رغم انجام تعهدات مربوط به تسویه فیزیکی موضوع مواد ۵۱ و ۵۲ این دستورالعمل، به دلیل عدم ایفای تعهدات طرف مقابل، امکان تسویه فیزیکی ندارد، بر اساس قیمت تسویه روزانه در آخرین روز معاملاتی، تسویه نقدی می‌شود.

ماده ۵۴) اگر تا پایان جلسه معاملات آخرین روز معاملاتی، نماد معاملاتی قرارداد آتی متوقف باشد، همه موقعیت‌های تعهدی باز بر اساس آخرین قیمت تسویه روزانه، تسویه نقدی می‌شود.

ماده ۵۵) خسارت‌های مقرر در این دستورالعمل از محل حساب عملیاتی کارگزار و در صورت عدم کفایت، از محل وثایق کارگزار نزد اتاق پایاپای تأمین می‌شود. کارگزار موظف است حسب دستور اتاق پایاپای، خسارت‌های مربوطه را پرداخت کند.

فصل هشتم: سایر موارد

ماده ۵۶) کارمزدهای بازار آتی شامل کارمزد معاملات و کارمزد تسویه و تحویل است. کارمزد تسویه و تحویل به همه موقعیت‌های تعهدی باز که وارد دوره تحویل می‌شوند، تعلق می‌گیرد.

ماده ۵۷) دارندگان اطلاعات نهانی سهم پایه کلیه تکالیفی را که طبق قانون و مقررات در خصوص سهم پایه دارند، در مورد معاملات قرارداد آتی آن نیز خواهند داشت.

ماده ۵۸) در صورت نقض هر یک از مفاد این دستورالعمل توسط اشخاص ذی‌ربط، بورس نیز موظف است بر اساس مقررات مربوطه به تخلفات آن‌ها رسیدگی یا حسب مورد مراتب را به مرجع ذی‌صلاح گزارش کند.

^۲ مواد ۳۰، ۳۳، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۵۱ و ۵۲ این دستورالعمل در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۲۸ توسط هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار اصلاح شده است.